

Het sinistere als *left-hand path* langs de afgrond

Openingswoord naar aanleiding van de tentoonstelling 'Against the Wall'
Galerie Logman, Utrecht, 25-10-2019

Wat valt er nou te vertellen over de verbinding tussen muziek en beeldende kunst? Er is mij gevraagd iets te zeggen over die verbinding in het kader van de opening van tentoonstelling 'Against the Wall', met werken van Silvia B. en Mo Arab en een project rond cover art van het platenlabel Seja. Bovendien wordt het Seja verzamelalbum 'Sing me something Sinister' tijdens de opening gelanceerd.

De vraag komt niet uit de lucht vallen: ik ben zangeres van de band Katie Krueel, die verbonden is met het Seja label en ik heb Silvia B. uitgenodigd om de cover art van ons laatste album te verzorgen. Daarnaast ben ik curator en initiator van interdisciplinaire kunstprojecten en ben ik opgeleid als kunst -en cultuurtheoreticus. Je zou dus zeggen dat ik hier iets zinnigs over kan vertellen, als (ervarings)deskundige, maar zo makkelijk blijkt dat niet eens te zijn. Ik kan talloze voorbeelden geven over muzikanten die eerst beeldend kunstenaar waren en omgekeerd en over allerlei samenwerkingsverbanden, maar wat zegt dat nou eigenlijk?

Bij het overdenken van een mogelijke insteek, bleven mijn gedachten haken achter het woord 'sinister' in de albumtitel 'Sing me something Sinister'. Sinister, kennen we in Nederland in de betekenis van duister, griezelig, naargeestig, onguur, onheilspellend, schrikwekkend, somber, kortom allerlei ongezelligs en komt van het Latijnse 'sinistra'. Sinistra betekent in het Latijn links en zelfs linkerhand, maar wordt al snel binnen bepaalde contexten ook geïnterpreteerd als ongeluk en duisterheid. Waar komt die vreemde combinatie van links en ongeluk nou vandaan: een en ander zou mede te maken hebben met zwarte vogels als raven en kraaien – zoals u kunt zien, de favoriete vogels van Silvia B. - die van links aan komen vliegen en daarmee ongeluk voorspelden volgens de Romeinse divinatievorm *avspecium* (naar *aves* (vogels) en *specio* (ik kijk)).

Maar voor dit betoog is eveneens iets anders interessant: links zoals bij linkshandige mensen duikt sinds de Romeinse tijd in allerlei talen op als afwijkend van de (rechtshandige) norm. In veel Europese talen, zoals bijvoorbeeld in het Engels wordt 'right' gezien als correct. Sterker nog, zwarte magie wordt vanouds bijvoorbeeld in het Engels ook wel omschreven als 'left-hand path'. Zelfs in iets afwijkends en 'not right' als hekserij is er blijkbaar nog een afwijking van de norm.

Er zijn dus twee kanten aan sinister, het schrikwekkende, duistere en het afwijkende van de norm, die natuurlijk met elkaar te maken kunnen hebben, maar niet noodzakelijkerwijs hetzelfde zijn. Laten we eens gaan kijken naar die afwijking van de norm, het anders zijn dan het andere of de ander?

"Ieder wezen onderscheidt zich van álle anderen. Tussen de éne mens en de andere ligt een afgrond, bestaat een discontinuïteit.(...) Deze afgrond bevindt zich bijvoorbeeld tussen u als mijn gehoor en mij als spreker. Wij trachten te communiceren, maar geen enkele communicatie tussen ons zal een fundamenteel verschil kunnen wegnemen(...) Deze kloof is diep en het is mij onmogelijk haar te overbruggen, maar wij kunnen wél gezamenlijk de duizeling van deze afgrond ervaren. Hij kan ons fascineren."

Georges Bataille schreef dit in 1957 in zijn boek 'De erotiek' (L'erotisme). Hij was een vreemde eend in de bijt van de filosofie. Hij wordt behalve als 'filosoof van het kwaad' ook omschreven als schrijver, dichter, etnoloog en dissident surrealist. Waarom citeer ik hier uitgerekend deze ab-normale denker? Dat doe ik omdat hij hier een fundament binnen het

westerse denken blootlegt, waar weliswaar filosofische gezien stevig aan is getornd de afgelopen decennia, maar nog steeds heel moeilijk voorbij te denken valt: de kloof die wij voelen tussen 'ik' en 'de ander'. Zo lang die ander (of het andere) niet al teveel afwijkt van het 'ik', dus herkenbaar en voorspelbaar is, dan gaat het nog wel. Of om in Bataille's termen te spreken: dan dringt die discontinuïteit zich niet al te duidelijk aan ons op. Maar zo gauw 'de ander' aan het begrip en de greep erop ontsnapt verwordt deze Ander, dit Vreemde tot een ontregelende kracht.

Deze vorm van denken is niet nieuw, maar is er al minstens sinds Plato. Met zijn denken, in een geadopteerde vorm via het Christendom, is geprobeerd om al dit Vreemde van ontregelende kracht te ontdoen: gekken, kettters, heksen, mensen met een andere huidskleur of achtergrond, mensen met een andere seksuele voorkeur, afwijkende gender of überhaupt als populaire hekkensluiter: vrouwen in het algemeen, werden in het gunstigste geval onderworpen, in andere gevallen gewelddadig uitgestoten. De filosoof Michel Foucault, kritisch bewonderaar van Bataille, laat zien dat sinds de 19e eeuw doormiddel van onder andere psychologie en psychiatrie daar waar mogelijk het ab-normale wordt getransformeerd en geneutraliseerd. Kortom, het afschrikwekkende van het Vreemde is binnen onze westerse traditie, hoewel er aan alle kanten flink aan wordt gemorreld, eigenlijk nog steeds niet weg te denken.

Maar, er is niks afschrikwekkends zonder fascinatie: de aantrekkingskracht van het onbekende, het vermoeden dat er iets staat te gebeuren dat ons zal overweldigen, omdat het daar opduikt waar we het niet verwachten. Ik heb het over afschrikwekkend, maar had ook het woord sinister kunnen gebruiken: het geheimzinnige dat aantrekt, maar ook als bedreigend voelt.

Wat heeft dit voorgaande betoog over het sinistere en het anders zijn nou met deze tentoonstelling te maken? Op het eerste gezicht kan het werk van Silvia B. en Mo Arab onderling niet meer van elkaar verschillen. Ik dacht in eerste instantie zelfs: is de enige verbindende factor tussen deze twee kunstenaars nou het feit dat hun werk toevallig op twee hoezen van Seja zijn beland? Maar bij nader inzien blijkt hun werk op 'bijna magische wijze' bij elkaar te komen in dit aantrekken en afstoten van het Vreemde. Hun werk is sinister, niet alleen in de duistere zin, maar ook in de zin van het afwijkende. Niet alleen vanwege de 'sinistere' thematiek, maar ook vanwege de wijze waarop zij hun medium inzetten.

Marcel Möring legt in een recensie over het werk van Silvia B. heel helder uit hoe het zat met 'freaks' in het verleden en haalt de Franse filosoof (en deels tijdgenoot van Bataille) Levinas aan, die aangeeft dat wij pas mens worden in het gelaat van de ander, met andere woorden: ik had die freak kunnen zijn en het is niet mijn verdienste dat ik niet zo ben.

Silvia B. raakt iets met haar werk dat aantrekt en afstoot, fascineert en afschrikt. Dat is niet zo vreemd, want zij laat zowel in haar beeldtaal als in de specificiteit van haar medium een afwijking van de norm zien. Haar beelden lijken een heel duidelijk verhaal te vertellen, dat laat Möring zien: de freaks die aantrekken en afstoten omdat ze abnormaal zijn. Ze worden geneutraliseerd, door ze dienend te maken, te presenteren.

Maar dan is er ook nog de wijze waarop ze haar sculpturale medium inzet: haar overduidelijke minutieuze monnikenwerk verraadt een 'lugubere' afwijking van de norm: het liefdevolle werken met dode dieren en afwijkende mensachtigen. Een beetje gevoelige toeschouwer voelt ieder zorgvuldig geplaatst steekje in een dier of mens of mensdier dat onder de precieze en geduldige handen van Silvia B. tot leven komt. Dit gaat voorbij het uitsluitend presenteren, voorbij het anders zijn afbeelden, dit is medium-specifieke wreedheid genereren. Hoe dichterbij de werken komt hoe meer je het onbehagen voelt kriebelen en de beelden die door hun presentatie geneutraliseerd zouden moeten zijn je aangrijpen.

Ook voor Mo Arab geldt dit samenkomen van inhoud en inzet van medium: eenieder kan zien dat hij met zijn onderwerpkeuze 'het Vreemde' laat zien. Zelfs wanneer de jongeren die worden afgebeeld op zijn schilderijen niet overduidelijk van 'niet-westerse' afkomst, dus afwijkend van de norm zijn, zijn het jongeren die buiten de boot lijken te vallen. Ze zijn onhandig, misschien wel afwijkend in de sinistere zin van het woord. Ik las in een interview met hem: "Ik ben niet bezig met een realistisch uiterlijk, maar met een eigenheid waardoor men direct weet dat een werk van mijn hand komt." Het is overduidelijk dat hij de toeschouwer niet alleen maar wil behagen met realistisch geschilderde mensfiguren: ondanks de kleurige gelaagdheid van zijn schilderwerk en de relatieve precisie in de kleding lijken zijn mensfiguren bewust een bijna levenloos-achtige kwaliteit te hebben. Ze drukken desolaatheid en melancholie uit. Toch, aan de andere kant lijkt de boodschap ook bij deze gegroepeerde eenlingen: gedeelde smart is halve smart. In het land der abnormalen zijn ze als groep in ieder geval 'normaal'. In een groep met linkshandigen is de afzonderlijke linkshandige niet sinister.

Het lijkt me een interessante vraag of de muzikanten op 'Play me something Sinister', binnen hun medium ook sinister zijn in de zin van afwijkend van de norm in de oorspronkelijke betekenis van het woord? Of zijn ze afwijkend omdat ze een voorkeur hebben voor het duistere, voor zover dat afwijkend van de norm te noemen is binnen hun 'donkere' genre? Of gaat het hen meer om het koesteren van melancholie...?

Waarom heb ik nou dit hele betoog nodig om iets te zeggen over de verbinding tussen beeldende kunst en muziek? Mijn moeite met die vraag is, dat er toch enigszins in besloten ligt, dat het zou gaan om twee verschillende zaken die je vervolgens met elkaar verbindt.

Ik wil vooral ook duidelijk maken dat er niet zozeer een verschil is of hoeft te zijn tussen muziek en beeldende kunst. Het is niet een kwestie van een appel en een peer samen op een fruitschaal leggen en de fruitschaal (de albumhoes) de verbinding is. Het zijn beide media waarmee je je met eenzelfde intensiteit kunt uitdrukken, zowel qua inhoud als qua omgang met ieders specifieke medium.

Ik hoop dat de wisselwerking tussen de beelden van Silvia B. en de muziek van Katie Krueel dat duidelijk maakt. Hoewel het kunstwerk van Silvia B. - de bal in de poot van de vogel op de hoes van ons album 'The Rise and Fall of Cannibal Planet' - ongetwijfeld met een andere intentie is gemaakt dan het concept voor het album, gebeurt er iets tussen die twee dingen: er vindt interactie plaats, een tijdelijke continuïteit in de discontinuïteit, om een (kort door de bocht) toe-eigening van Bataille's termen te gebruiken.

Dat er onder de oppervlakte van de inzet van ons eigen medium grote overeenkomsten zijn, mag duidelijk zijn: Silvia's werk bij Katie Krueel's muziek is geen plaatje bij een praatje of omgekeerd, maar zorgt voor een genereren van steeds veranderende betekenissen, die ver voorbij de intentie van de makers gaat. Kijk daarvoor vooral ook eens naar de clips die naar aanleiding van het album zijn gemaakt met andere werken van Silvia B.

Het feit dat Katie Krueel's werk, in tegenstelling tot Silvia B.'s werk als van alles behalve een serieus te nemen kunstuiting wordt gezien heeft weinig te maken met de kwaliteit ervan of benaderingswijze van het medium, maar met de abnormaliteit ervan: het past niet binnen de context van deze 'kunstdiscipline'. Ruim vijftig jaar na het uitroepen van Rubber Soul van de Beatles uit 1965 als serieus te nemen kunstwerk, waarin de opnamestudio als componeerlaboratorium wordt gebruikt, wordt 'rockmuziek' (in de breedste zin des woords) nog steeds gezien als entertainment: de mens moet worden vermaakt en zeker niet met een afgrond worden geconfronteerd. Zelfs in de meest diepe krochten van de zwaarste metal moet de onaangenaamheid wel herkenbaar duister zijn, volgens een duidelijk genre,

waarbinnen voldaan wordt aan een verwachtingspatroon. Satan verhoedde dat sinistere muziek pas echt sinister wordt!

In de beeldende kunst kun je je in die zin stukken meer permitteren. Maar ook hier geldt: ben je sinister in de zin van afwijkend, van krabbelen aan de afgrond, niet alleen van het duistere presenteren en esthetiseren, maar van het onbehagelijke, afwijkende oproepen, dan betreed je een left-hand path, niet in de zin van zwarte magie - hoewel die er ook zeker bij zou kunnen horen - maar het pad dat langs de Batailliaanse afgrond leidt.

Dat is misschien soms huiveringwekkend, maar er kunnen ook de meest fascinerende wisselwerkingen en onverwachte ontmoetingen plaats vinden.

Dus kijk, luister, huiver en raak gefascineerd door de bijzondere werken op deze tentoonstelling!

Ó *Nathalie Houtermans*